

Csorba, Helena

"A Magyar Tudomány tiz éve 1945-1955", Budapest 1955 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/3, 573-584

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

A Magyar Tudomány tíz éve 1945—1955, wyd. Węgierska Akademia Nauk, Budapest 1955, s. 431.

Węgierska Akademia Nauk, pierwsza spośród Akademii Nauk krajów demokracji ludowej, wydała drukiem sprawozdanie z rozwoju nauki w minionym dziesięcioleciu. Wydanie to nosi charakter jubileuszowego podsumowania osiągnięć w okresie 1945—1955 i celem jego — według słów prezesa Akademii Istvána Rusznyáka — było pokazanie najważniejszych problemów organizacyjnych rozwoju nauki węgierskiej oraz najistotniejszych etapów, przez które przeszła. To podsumowanie ma szczególnie ważne znaczenie nie tylko dla Węgier, ale również i dla innych krajów. W epoce świadomego planowania rozbudowy nauki dokładne informacje o stanie nauki w poszczególnych dziedzinach są niezbędną podstawą do realnej współpracy międzynarodowej, do wyboru zagadnień nadających się do rozwiązań kompleksowych.

Sprawozdanie WAN imponuje rozmiarami, zawiera bowiem prócz wstępu napisanego przez prezesa Istvána Rusznyáka 41 artykułów 53 uczonych reprezentujących siedem wydziałów Węgierskiej Akademii oraz marksistowską ocenę dorobku naukowego, dokonaną przez Béli Fogarasiego w zakończeniu.

O tym, jakie znaczenie miały ostatnie lata w rozwoju Węgier zarówno pod względem kulturalnym, jak i politycznym, orientujemy się na podstawie dokonanego przełomu, skutkiem którego z kraju rolniczo zacofanego powstał kraj przemysłowo-rolniczy. Konsekwentnym wynikiem była więc zmiana roli nauki, która z teorii oderwanej od życia stała się jego nieodłącznym elementem i wniosła wiele cennych zaleceń do rozbudowy przemysłu i rolnictwa, wywierając w ten sposób bezpośredni wpływ na ogólną przebudowę kraju. Silne powiązanie nauki z życiem odzwierciedla się w *Sprawozdaniu* w sposób charakterystyczny. Punkt ciężkości spoczął na naukach technicznych. Rozwój poszedł w kierunku odpowiedniego wzrostu techniki, która stała się podstawą dalszego życia gospodarczego. Rezultaty nie kazały długo na siebie czekać. W *Sprawozdaniu* z działalności wydziału I i II (humanistycznych) zamieszczono łącznie 4 artykuły, z wydziału VI (technicznego) — 15. Najwięcej do powiedzenia miały wydziały techniczny, fizyczny, chemiczny. Większość sprawozdań zostało opracowanych niejednokrotnie przez kilku autorów łącznie (2—3, a nawet i 4), co jest odbiciem przejścia na metody pracy zespołowej w różnych gałęziach nauki.

Poszczególne sprawozdania bardzo się od siebie różnią, można jednak zaobserwować wspólne wytyczne formalne, którymi się kierowali autorzy:

1. Wskazują na lepsze warunki rozwoju nauki w ustroju socjalistycznym aniżeli przed rokiem 1945.

2. Podkreślają przodującą rolę nauki radzieckiej, która stała się wzorem godnym do naśladowania dla nauki węgierskiej.

3. Wskazują na kierowniczą rolę WAN w rozwoju nauki w kraju.

4. Obrazują przebytą drogę.

Zadania, które stoją przed WAN, określił prezes Rusznyák pisząc: „Węgierska Akademia Nauk bada siły produkcyjne kraju, studiuje wyniki naukowych badań ludzkości, przygotowuje plan naukowy, w którym wyznacza do spełnienia zadania o ważności krajowej, zbiera i rejestruje osoby prowadzące badania naukowe oraz dane odnoszące się do pracy naukowej i środków związanych z ich wykonaniem.

Węgierska Akademia Nauk popiera indywidualne badania naukowe i na życzenie urzędów państwowych wypowiada opinię na temat popierania wszelkiego rodzaju prac naukowych czy w innych kwestiach naukowych, ważnych z punktu widzenia gospodarki narodowej“. WAN przyczynia się do podniesienia poziomu pracującego ludu przez planowe szerzenie wiedzy naukowej.

Historia Węgierskiej Akademii Nauk sięga 1825 roku, kiedy to powstała dzięki ofiarności Istvána Széchenyego i postawiła sobie wówczas za cel „rozkwit języka i ducha narodowego“. W pierwszej swojej fazie była głosicielką postępowych idei i położyła podwaliny pod naukę węgierską, tak że po dokonaniu reorganizacji w 1949 r. WAN mogła sięgnąć do postępowych tradycji narodowych.

Praca w WAN prowadzona jest w siedmiu wydziałach (językoznawstwo i literatura, społeczno-historyczny, matematyczno-fizyczny, rolniczy, biologia i nauki medyczne, techniczny i chemiczny). WAN posiada 26 członków rzeczywistych oraz 43 członków korespondentów.

WAN wydaje 21 obcojęzycznych czasopism tzw. „Acta“.

Bardziej złożone zagadnienia naukowe są opracowywane przez komitety naukowe, m. in. Komitet Antybiotyków, Komitet dla podstawowych badań farmaceutycznych, Rada Bibliotekarska, Komitet Wydawnictwa Książek i Czasopism, Mikrobiologii, Pawłowowski, Historii Nauk, Komitet Redakcji Węgierskiej Encyklopedii.

W 1954 r. WAN kierowała 20 badawczymi zakładami; m. in. były to: Zakład Językoznawczy, Badań Muzyki Ludowej, Ekonomii, Historii, Geografii, Matematyki Stosowanej, Centralny Instytut Badań Fizyki, Debreczyński Zakład Fizyki, Vacratoti Zakład Botaniczny, Zakład Genetyki, Instytut Biologiczny w Tihany, Instytut Techniki i Pomiarów oraz Instytut Technologiczny. Przewiduje się powstanie szeregu nowych zakładów.

W dyspozycji WAN znajdują się trzy ośrodki dokumentacji: historii literatury, ekonomii i medycyny.

Biblioteka WAN posiada 900 000 tytułów. Ilość wydawnictw WAN wzrasta. Między 1930 a 1945 rokiem Akademia wydawała przeciętnie około 10 tytułów rocznie. W 1950 r. wydała 13, w 1951 — 74, w 1952 — 82, w 1953 — 91, nie licząc dużej ilości czasopism.

Ilość kandydatów nauk i aspirantów stale wzrasta powiększając nowe kadry. W 1950 r. — 92, w 1951 — 137, w 1953 — 593, a w 1954 r. — 806 aspirantów przygotowywało się na stopień kandydata nauk. Spośród nich 100 odbywało swe studia w ZSRR. Komisja kwalifikacyjna przyznała 759 badaczom naukowym tytuł kandydata nauk, a 261 — tytuł doktora.

Wszelkie poczynania Węgierskiej Akademii Nauk są popierane zarówno przez rząd, jak i przez partię. Budżet WAN stale wzrasta. W 1950 r. wynosił on 26 mln forintów, w 1951 r. — 32,7 mln, w 1952 — 55,7 mln, w 1953 — 138,5 mln, a w r. 1954 — 127 mln forintów.

Wybitni uczeni otrzymują od państwa nagrody w wysokości od 20 000 do 75 000 forintów. Spośród członków Akademii 79 uczonych zostało nagrodzonych.

W 1951 r. WAN ogłosiła swój pierwszy plan pięcioletni. W związku z ogólną sytuacją kraju na pierwszym miejscu został postawiony rozwój przemysłu, któremu placówki Akademii miały dostarczyć odpowiedni materiał dokumentacyjny, od którego miała zależeć poprawa jakości produkcji. Jego zadaniem było również ułatwienie pracy robotnikom. Na drugim miejscu stanęła kwestia zapewnienia energii niezbędnej do rozwoju różnych gałęzi rolnictwa, mechanizacji pracy rolniczej, zabezpieczenia zwierząt domowych przed zakaźnymi chorobami. Poważne zadania postawiono lekarzom w dziedzinie ochrony zdrowia w związku z wprowadzeniem nowych metod leczenia.

Nauki społeczno-historyczne postawiły sobie za cel przebadanie swych osiągnięć dotychczasowych metodą dialektyczną, opracowanie historii Węgier w oparciu o postępowe nurty, jak również zapoznanie się z kulturą sąsiednich krajów oraz nawiązanie współpracy z krajami demokracji ludowej. Na froncie ideologicznym wytknięto sobie walkę z reakcyjną ideologią we własnym kraju i na terenie międzynarodowym.

W przeprowadzeniu zamierzeń WAN wielką pomoc okazał Związek Radziecki, dostarczając właściwych wzorów i dzieląc się swymi doświadczeniami z uczonymi węgierskimi. Uczeni węgierscy mieli ponadto możliwość spotykania się z uczonymi radzieckimi na Węgrzech na międzynarodowych konferencjach i na konferencjach naukowych w Związku Radzieckim.

Zacieśniła się również współpraca z krajami demokracji ludowej. Dziewięciu uczonych zagranicznych wybrano na członków honorowych WAN (w tym spośród uczonych polskich profesorów Infelda, Kuratowskiego i Mazura).

W nader sprzyjających warunkach — jak to przedstawił prezes Rusznyák — nauka na Węgrzech szybko posunęła się naprzód. Zacieśnił się związek nauki z pracującym ludem. Zmienił się gruntownie naukowy światopogląd uczonych węgierskich, powstały kadry ludowej inteligencji.

Nie bez oporów psychicznych i poważnych trudności dokonana się ta zmiana. Autorzy są krytycznie nastawieni w swoich wypowiedziach i nie negują popełnianych częstokroć błędów. Jednak jubileuszowy charakter *Sprawozdania* wymagał w pierwszym rzędzie pozytywnych osiągnięć. A te są tak poważne, że pozwalają z optymizmem spoglądać w przyszłość.

Osiągnięcia dokonane w poszczególnych gałęziach nauki przedstawiają się według *Sprawozdania* następująco:

Wydział I. Gyula Németh, orientalista, w pracy pt. *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość językoznawstwa* dał obraz rozwoju językoznawstwa na Węgrzech. Historia językoznawstwa w tym kraju sięga 1770 roku, kiedy to Sajnovics na podstawie wybranych haseł węgierskich wypowiada myśl o ist-

nieniu wspólnego ugrofińskiego języka. W 1779 r. Gyarmathy opracował gramatykę węgiersko-fińską. *Wielki słownik etymologiczny* wyszedł pod redakcją Zoltána Gombócza i Jánosa Melicha. Od 1905 r. wychodzi czasopismo „Magyar Nyelv“ (Język Węgierski).

W okresie od 1948 do 1949 r. lingwistyczne prace ogromnie się rozszerzyły. Wzrosła ilość katedr języka węgierskiego, fińskiego, języków słowiańskich, wznowiono wykłady języków indoeuropejskich, irańskiego i żydowskiego. Przy katedrze językoznawstwa zatrudniono większą ilość aspirantów. Ministerstwo Oświaty wydało szereg dobrych podręczników nauki języka węgierskiego, wśród których na wyróżnienie zasługuje *Historia węgierskiej fonetyki*.

Zakład Językoznawstwa powstał w 1950 r. i został przejęty przez WAN. Zatrudnia 49 pracowników. Zadaniem jego jest opracowanie: *Wielkiego słownika języka węgierskiego*, *Gramatyki węgierskiej*, *Słownika wyrazów gwarowych* oraz *Węgiersko-fińskiego słownika etymologicznego*, przy czym do zadań jego należy również upowszechnienie wiedzy językoznawczej. W ramach Instytutu zorganizowano wydział fonetyki, który nagrał kilka tysięcy płyt języka gwarowego z różnych okolic Węgier.

Wielu lingwistów węgierskich udało się do Związku Radzieckiego w celu przeprowadzenia badań nad językami uralsko-ałtajskimi; w opracowaniu znajduje się język Czerkiesów. Rozwinęła się leksykografia. Rozbudowano opracowanie słowników gwarowych. Wydano *Słownik ormanszczyzny* (gwara z okolic Pécs), oraz *Słownik segedyński*. Wydano szereg słowników dwujęzycznych, jak: francusko-, rosyjsko-, niemiecko-, angielsko-węgierskich, a końca dobiega opracowanie słownika polsko-węgierskiego.

Wychodzi kilka czasopism językoznawczych m. in.: wspomniane „Magyar Nyelv“, „Nyelvtudományi Közlemények“ (Biuletyn językoznawczy), „Acta Orientalia“, „Acta Linguistica“.

Prace z zakresu językoznawstwa cieszą się na Węgrzech dużym zainteresowaniem. Dla pogłębienia znajomości języka wśród szerokiego ogółu lingwiści węgierscy nawiązali kontakt ze szkołami ogólnokształcącymi.

László Bóka, historyk literatury, w artykule pt. *Dziesięć lat węgierskiego literaturoznawstwa — osiągnięcia, problemy, zadania*, podsumował osiągnięcia z zakresu literatury. W dziedzinie literaturoznawstwa wystąpiły po wyzwoleniu trzy charakterystyczne zjawiska: 1) usiłowanie pozostawienia wszystkiego po „dawnemu“ (stanowisko „Biuletynu Literackiego WAN“); 2) nowe idee wypracowane na emigracji i przywiezione na Węgry przez: Erzsébet Andics, Györgya Lukácsa, Józefa Révaiego i innych (już w 1945 r. ukazały się prace Lukácsa i Révaiego); 3) pierwsze samodzielne kroki w kierunku tworzenia socjalistycznego realizmu. Szereg artykułów w prasie pokazał nowy wyraz literatury i nową rolę w życiu społecznym. Należą tu prace: Komlósa O *Attili Józsefie*, B. Lengyela, Imre Kesziego, I. Királya, P. Pándiego, A. Szabó, J. Szigetiego, J. Waldapfla i innych, którzy opierając się na postępowym nurcie w przeszłości, wypracowali nowy pogląd na literaturę.

Zwrotnym punktem dla historii literatury był również rok 1948, w którym nastąpiła reorganizacja Akademii Nauk oraz wznowienie działalności Węgierskiego Towarzystwa Literatury, którego pierwszym prezesem został György Lukács.

Z zakresu interpretacji dawnej literatury w duchu nowego światopoglądu pojawiły się prace m. in.: I. Király — *O Mikszáthcie* (1952 r.), P. Nagy'a *O Zs. Móriczu* (1953 r.), I. Sötéra *O J. Eötvösu* (1953 r.), A. Komlósa *O J. Vajdzie* (1954 r.). Prócz tego kilka mniejszych monografii.

Syntezę pewnych epok próbowali podać: T. Kardos — *O ruchu husyckim*, I. Sötér — *O węgierskim romantyzmie*, J. Horváth — *O literaturze węgierskiej w języku łacińskim w epoce Árpáda*, J. Waldapfel — *O epoce Oświecenia*.

Ośrodek Dokumentacji Literatury opracował bibliografię literatury XX wieku.

W przygotowaniu znajduje się czterotomowa historia literatury. Jako *appendix* jest przewidziany tom zawierający twórczość ludową; jego wykonaniem zajmuje się Zakład Historii Literatury.

Bence Szabolcsi w artykule *Muzyka węgierska od czasu oswobodzenia* dał obraz rozwoju muzykologii na Węgrzech.

Dzięki geniuszowi dwóch wybitnych muzyków węgierskich Bartóka i Kodálya położenie muzyki po wyzwoleniu kraju stało się nader korzystne. Już w 1945 r. ukazały się dzieła Kodálya o historii muzyki ludowej, a w 1954 zostały wznowione w wydaniu drugim. Bartók zapoczątkował zbieranie dokumentacji węgierskiej muzyki ludowej. W 1940 r. wyjechał do USA, gdzie zmarł w 1945 r.

WAN postawiła sobie za zadanie krytyczne opracowanie historii muzyki ludowej. Na czele tej akcji stanął długoletni współpracownik Bartóka-Kodálya, który kładzie obecnie podstawy pod monumentalne wydawnictwo pieśni i muzyki ludowej. Do tej pory ukazały się 3 tomy wielkiej serii „Tek“, a całość obejmie około 25 tomów. Będzie to osiągnięcie o znaczeniu międzynarodowym.

Wydział II. Erik Molnár, historyk, w artykule pt. *Dziesięć lat historii Węgier* podsumowuje osiągnięcia Wydziału Nauk Historyczno-społecznych. W 1949 r. wznowiono działalność zreorganizowanego Towarzystwa Historyków, na czele którego stanęła Erzsébet Andics. Celem Towarzystwa było stworzenie jednolitego frontu marksistowskiego w opracowaniu historii Węgier. Oddziały prowincjonalne w Segedynie, Debreczynie, Pécs, Eger i Miskolcu dążą do rozposzechnienia wiedzy historycznej wśród szerokiego ogółu.

W 1951 r. powstał Instytut Historii WAN, którego celem było opracowanie historii Węgier, Związku Radzieckiego, krajów demokracji ludowej na podstawie marksizmu-leninizmu, walka z wrogimi ideologiami, przygotowanie aspirantów, opracowanie bibliografii i materiałów dokumentacyjnych.

Ukazało się wiele monografii. Z dziedziny bibliografii historii poważną pozycję stanowi dwutomowe dzieło D. Kosáryego *Wstęp do źródeł i literatury historii węgierskiej*, poza tym wyszło trzytomowe dzieło *Bibliografia historii Węgier (1822—1867)*. W przygotowaniu znajduje się bibliografia literatury odnoszącej się do historii Węgier do roku 1945.

Instytut Ruchu Robotniczego opracował historię ruchu robotniczego. Opracowano Węgierską Republikę Rad z 1919 r. Ukazały się dwa tomy materiałów dokumentacyjnych ruchu robotniczego oraz 4 zeszyty historii węgierskiej partii, poświęcone czołowym przywódcom: Rákosiemu, Andics, Nemes oraz Frissowi.

Prace E. Molnára *Historia społeczeństwa węgierskiego od czasów Árpáda do bitwy pod Moháczem* oraz A. Mód *400 lat walki o niepodległe Węgry* — możemy zaliczyć do prac o charakterze syntetycznym.

Z czasopism historycznych ukazują się: „Századok“ (Wieki) — dwumiesięcznik, „Biuletyn Historyczny“ oraz „Biuletyn Archiwum“.

W 1953 r. odbył się Kongres Historyków ze współudziałem gości zagranicznych (z Polski prof. dr H. Jabłoński i prof. dr L. Grosfeld).

Instytut Historii prowadzi wymianę prac ze Związkiem Radzieckim oraz z krajami demokracji ludowej. Wymieniono 700 prac. Wymiana fotokopii, materiału archiwalnego, miała miejsce z Czechosłowacją, skąd otrzymano 12 000, a wysłano 14 000 pozycji; z ZSRR otrzymano 500, z Polski 600, z Rumunii 1200, z NRD 1800, a z Austrii 172 000 mikrofilmów.

Jednym z najważniejszych zadań było opracowanie podręczników szkolnych i uniwersyteckich.

Tematyka podejmowana obecnie przez historyków spłaca długi zaniedbanym tematom z epoki burżuazyjnej.

Wydział III. Gy. Alexits, Gy. Hajós i A. Rényi w artykule pt. *Rozwój matematyki na Węgrzech od czasów wyzwolenia* podali osiągnięcia w dziedzinie matematyki.

Po wojnie wzrosło ogromnie zainteresowanie matematyką, zwiększyła się ilość wydawanych czasopism i wydawnictw matematycznych, rozszerzył się zakres badań matematycznych na nowe dziedziny; teoretyczne osiągnięcia matematyczne służą praktyce i pozostają w ścisłej łączności z pracami Instytutu Matematyki Stosowanej WAN.

Wielkim osiągnięciem było wydanie po raz trzeci pracy Frigyesa Riesa i Szökefalvi-Nagya, *Leçons d'analyse fonctionnelle*, która zdobyła już światową sławę. Praca ta była tłumaczona na język rosyjski, a w przygotowaniu jest tłumaczenie na język niemiecki i angielski.

Instytut Matematyki Stosowanej w ciągu czterech lat istnienia otrzymał do rozwiązania 600 konkretnych problemów z różnych zakładów pracy. Publikacje Instytutu wyszły w dwutomowej pracy zawierającej 63 rozprawy.

Z dziedziny matematyki teoretycznej wydano 17 monografii, wśród których na czoło wysuwają się prace Alexitsa, Szásza i Vargi.

Wychodzą następujące czasopisma matematyczne: „Acta Mathematica“, „A Mathematicai Lapok“, „Acta Scientiarum Mathematicarum“, „Publicationes Mathematicae“.

I Kongres Matematyczny, zorganizowany przez Towarzystwo Matematyczne przy poparciu WAN, był wielkim spotkaniem matematyków węgierskich z radzieckimi oraz z przedstawicielami krajów demokracji ludowej.

30 aspirantów matematyki przygotowuje się do kandydatury w kraju, a 2 w ZSRR. Począwszy od 1948 r. 14 matematyków zostało odznaczonych nagrodą im. Kossutha, z czego 6 dwukrotnie. Fr. Riess oraz L. Fejér otrzymali najwyższe odznaczenia państwowe.

Artykuł Zoltána Gyulaiego pt. *Rozwój i osiągnięcia fizyki na Węgrzech po wyzwoleniu* oraz artykuł Istvána Kovácsa pt. *Rola Centralnego Instytutu Badań Fizyki w formowaniu badań fizycznych na Węgrzech od czasu wyzwolenia* — dają obraz osiągnięć w zakresie fizyki, która przed wojną nie mia-

ła szans rozwoju wobec tego, że kraj był przemysłowo zdecydowanie zacofany. Po wyzwoleniu fizyka posiada takie możliwości rozwoju, o jakich poprzednio nawet marzyć nie mogła.

W teorii względności wyróżnił się wielki uczyony K. Novobatzky, który poświęcił temu zagadnieniu całe swe życie. Jego podręcznik uniwersytecki fizyki zyskał mu uznanie w skali światowej. Za prace i osiągnięcia na polu teorii kwantów został odznaczony nagrodą im. Kossutha.

L. Jánossy wyróżnił się w badaniach nad teorią promieni kosmicznych oraz fizyki jądra atomowego. Cztery jego prace były drukowane w ZSRR i wydane przez Akademię, a monografia z dziedziny fizyki jądra atomowego była drukowana w Anglii. Jánossy jest członkiem WAN i w 1951 r. był odznaczony nagrodą im. Kossutha.

P. Gombos zapoczątkował teorię statystyczną atomu oraz metody mechaniki falowej. Jego praca wyszła w języku niemieckim i rosyjskim. *Handbuch der Physik* ukazała się w 1949 r., drugie wydanie natomiast ukazało się w języku rosyjskim.

A. Budo i I. Kovács opracowali teorię cząsteczek.

Materiały odnoszące się do badań fizyki stosowanej można znaleźć w sprawozdaniach, które wyszły w ilości 400.

Instytut Fizyki Doświadczalnej może się również poszczycić ciekawymi osiągnięciami.

Wydział IV. András Szamos w artykule pt. *Badania nad rolnictwem na Węgrzech w ciągu 10 lat po wyzwoleniu* przedstawił ogólny stan osiągnięć w dziedzinie rolnictwa, zaś Lajos Kreybig w artykule *Biologiczne podstawy i wytyczne techniki nawożenia*, Ernő Obermayer w pracy *Wprowadzenie uprawy ryżu* i Kurt Sedlmayer w pracy *Metody i wyniki uszlachetniania buraków cukrowych* przedstawili konkretne rozwiązania niektórych ważniejszych zagadnień z dziedziny rolnictwa na Węgrzech.

Rozwój rolnictwa na Węgrzech w 1945 r. stał się jednym z najważniejszych problemów. Szybkie wprowadzenie reformy rolnej oraz zastosowanie maszyn na usługi rolnictwa rozpoczęły erę socjalistycznej gospodarki.

Przed nauką stało zadanie znalezienia środków wypracowania nowych metod technicznych, których zastosowanie pozwoliłoby w szybkim tempie odrobić dawne zacofanie i zapewnić krajowi dobrobyt.

W 1948/49 powstało szereg ważnych instytutów, jak: Instytut Hodowli Roślin, Instytut Uszlachetniania Gatunków, Doświadczalny Instytut Karmienia Zwierząt, Zakład Przemysłownictwa Rolnictwa, Naukowy Zakład Leśnictwa, Doświadczalny Zakład Ogrodniczy; jednocześnie zreorganizowano i oparto pracę na nowych metodach w dawniejszych instytutach. Praca na większą skalę rozpoczęła się jednak dopiero z chwilą zreorganizowania WAN i jednoczesnego wyłonienia się odrębnego Instytutu Rolnictwa.

Wydział Rolnictwa wydaje następujące czasopisma: „Acta Agronomica“, „Acta Veterinaria“, „Acta Botanica“, „Acta Zoologica“, a czasopisma wydawane tak w języku węgierskim, jak i w językach obcych są następujące: „Agrochemia“, „Geologia“, „Pisma Węgierskich Weterynarzy“, „O Karmieniu Zwierząt“, „Uprawa Roślin“ i inne.

Po upływie 10 lat otrzymano już dobre wyniki na polu uszlachetnienia bu-raka cukrowego, kukurydzy oraz ryżu.

Szkolenie młodych kadr odbywa się na tym wydziale w stopniu dotychczas nieznanym. W roku 1953 na Wydziale Rolniczym liczba słuchaczy wynosiła 671.

W ciągu ostatnich 5 lat Wydział Rolnictwa WAN wydał 34 prace naukowe, w czym kilka tłumaczeń z rosyjskiego. Wydawnictwa Rolnicze wydały 598 prac w łącznym nakładzie 1,5 mln egz. (528 prac autorów węgierskich, a 70 tłumaczeń), m. in. znajduje się kilka prac o znaczeniu światowym. Do najważniejszych należą: I. Kreybig — *Zasady agrotechniki*, D. Fehér — *Podręcznik geologii*, a np. praca Manningera Mocsyego z zakresu weterynologii wyszła w 10 wydaniach w języku niemieckim.

Wydział V. Z zakresu działalności Wydziału Nauk Medycznych i Biologicznych znajdujemy w *Sprawozdaniu* jedną pracę ogólną Imre Töröka — *O pracy wydziału nauk medycznych i biologicznych* oraz 9 prac specjalistycznych na tematy hydrobiologii, badań nad mięśniami, układów limfatycznych, badań nad wrzodami, atrofii wieku niemowlęcego, wyniku i znaczenia badań w chirurgii nerek, rozwoju chirurgii serca.

Wyodrębnienie nauk lekarskich i biologicznych w odrębny wydział świadczyło najlepiej o znaczeniu, jakie Akademia im przypisywała. Jednym z pierwszych zadań tego Wydziału stało się uzupełnienie brakujących gałęzi medycyny, którymi były: embriologia eksperymentalna, genetyka biologii roślin, biologia porównawcza oraz anatomia.

Prace doświadczalne biologiczne są prowadzone w 3 zakładach: Biologicznym Instytucie w Tihany, Instytucie Biochemicznym oraz w Zakładzie Genetyki.

Wychodzą następujące czasopisma: „Acta Medica“, „Acta Biologica“, „Acta Morphologica“, „Acta Physiologica“, „Acta Microbiologica“.

Ukazało się drukiem 30 prac lekarskich i biologicznych, z czego 16 autorów węgierskich, a 14 tłumaczeń z literatury radzieckiej.

Konferencja Pawłowowska w 1950 r. w ZSRR spowodowała powołanie do życia Komitetu Pawłowowskiego na Węgrzech i do szerzenia pawłowizmu. Prace uczonych radzieckich: Woronina, Kupalowa, Kostejanecwa, Tatrenki, Mohariwczewa, były wielką pomocą w poczynaniach uczonych węgierskich.

Wydział VI. Największą ilość informacji zawierają sprawozdania z Wydziału Technicznego. G. Hevesi w artykule pt. *Rozwój nauk technicznych po wyzwoleniu* daje ogólny obraz dokonanych przemian, a pozostałe 14 artykułów omawia poszczególne gałęzie techniki, jak: geologię, geodezję, hydrologię, górnictwo, elektrotechnikę, hutnictwo, instrumentację wraz z techniką pomiarów, technikę telekomunikacyjną, architekturę, budowę dróg, kolei i mostów oraz komunikację.

Technologia była na Węgrzech bardziej zacofana niż jakakolwiek inna gałąź wiedzy, gdyż do czasu wyzwolenia nawet te dziedziny przemysłu, które osiągnęły pewien poziom, jak np. przemysł farmaceutyczny, były uzależnione od przemysłu niemieckiego.

Przed rozwojem techniki stanęły następujące najważniejsze zadania: rozbudowanie szerokiej sieci instytutów badawczych, rozszerzenie zakresu prac

badawczych przy właściwych katedrach, utworzenie odrębnego Wydziału Nauk Technicznych WAN, zorganizowanie ruchu wśród szerokich kół postępowej inteligencji, zmierzającego do podniesienia poziomu jakości gospodarki przy poparciu WAN, zastosowanie w pracy metody współzawodnictwa i rozpowszechniania metod radzieckich.

Pracę badawczą prowadzi 45 zakładów, z czego 40 związanych jest z przemysłem, a 4 z komunikacją.

W zakładach badawczych w przemyśle zorganizowano około 600 laboratoriów doświadczalnych. W podniesieniu rozwoju techniki wielką rolę odgrywają poszczególne katedry na politechnice. Około 80 katedr otrzymuje subwencję z WAN i wykonuje prace w porozumieniu z Akademią.

Z czasopism wychodzą: „Acta Technica“, „Acta Geologica“, „Acta Mineralogica“, „Acta Petrographica“.

Na podstawie osiągnięć w dziedzinie techniki można stwierdzić wielki rozkwit.

Wydział VII. Gábor Fodor w artykule pt. *Koordynowanie współpracy katedry chemii z przemysłem po wyzwoleniu* oraz Zoltán Szabó w pracy *Rozwój chemii organicznej po wyzwoleniu* dali relację z ogólnego rozwoju nauk chemicznych; podano prócz tego sprawozdanie o rozwoju chemii organicznej oraz o wynikach badań nauk żywienia i przemysłu rolnego.

W ciągu ostatnich 10 lat ogromnie się zmieniła na korzyść sytuacja w dziedzinie rozwoju chemii organicznej i nieorganicznej. Instytut Chemii Nieorganicznej nawiązał kontakt z fabryką azotanów w sprawie produkcji penicyliny. Przeprowadzono szereg badań niezbędnych do produkcji rur, służących do budowy radioaparatów, udoskonalono produkcję żarówek itp.

Katedry chemii stosowanej pozostają w ścisłej łączności z aktualnymi problemami dotyczącymi rolnictwa i przemysłu. Szczególną uwagę poświęcono przeróbce ropy naftowej, poprawie jakości papieru kopiowego. W drukarstwie jak i w innych działach produkcji zastosowano nowe doświadczenia chemiczne.

Chemia organiczna pozostaje w ścisłym kontakcie z przemysłem spożywczym, a przede wszystkim z cukierniczym.

Badania chemii organicznej i jej osiągnięcia dały zadowalające wyniki w przemyśle farmaceutycznym przy wytwarzaniu: sympatolu, alendrinu, witaminy B₁₂, syntetycznego wytwarzania chloromycetyny.

Katedra chemii organicznej w Debreczynie znalazła szczególnie pożyteczny sposób współpracy z przemysłem. Przebadła metody stosowane przez zakłady alkaloidalne i wpłynęła na osiągnięcie lepszych rezultatów produkcji morfiny, tebainy, narkotiny.

Katedra chemii i biochemii w Segedynie interesowała się kwestiami następującymi: z jakich materiałów mają być sporządzone instalacje fermentacyjne, jakie powinny być elementy ciśnienia niezbędne dla hodowli, powodujące pobudzanie lub hamowanie produkcji antybiotyków.

Działalność tego Wydziału ma się w najbliższej przyszłości jeszcze bardziej poszerzyć.

Sprawozdania kończą się artykułem Béli Fogarasiego — *Hegemonia materializmu dialektycznego i historycznego w nauce na Węgrzech*, który postawił sobie za zadanie odpowiedzieć na pytanie, czy nastąpiło „gruntowne przeobrażenie węgierskiego życia naukowego“ w ciągu minionych dziesięciu lat, stawiając jako kryterium postępu „zastosowanie na całym terenie badań naukowych teorii materializmu dialektycznego i historycznego“. Środkiem do tego celu służyło początkowo rozpowszechnienie idei materializmu. Przystąpiono do wydania dzieł klasyków marksizmu w wysokim nakładzie.

W dziedzinie filozofii przebudowano wszystko niemal od nowa. Praca L. Rudasa — *Materialistyczny pogląd na świat* stała się jedną z pierwszych, które gruntowały ten kierunek. Z prac oryginalnych ukazały się prócz powyższej m. in.: Gy. Lukácsa — *Przyczynki do historii estetyki w 1954 r.*, a z dawniejszych prac: *Zdetronizowanie rozumu*¹, 1954 oraz *Marksizm i logika*, wznowiona w 1955 r. W 1953 r. ukazał się „Rocznik Filozoficzny“.

Na uroczystym posiedzeniu Węgierskiej Akademii Nauk w 1950 r., z okazji 125-lecia założenia Akademii Nauk, określono zadanie, które stało przed węgierską filozofią: „Materializm dialektyczny winien stać się bronią strategiczną w walce o nowy pogląd na świat“.

Obecnie po upływie 10 lat panuje wyłącznie materializm dialektyczny w dziedzinie matematyki, fizyki, biologii, fizjologii, nauk medycznych, ekonomii, geografii fizycznej jako metoda pracy badawczej. Ale jeszcze i teraz istnieją dziedziny, w których spotykamy się z wulgaryzacją marksistowskiego poglądu na świat lub też z biernym oporem ze strony sił reakcyjnych.

WAN podjęła dyskusję nad zasadniczymi zagadnieniami filozofii. Na ogólnych posiedzeniach Akademii poddano dyskusji: krytykę fizyki idealistycznej, w 1951 r.; prawa rządzące nauką w świetle prac Stalina, w 1952 r.; zagadnienie podziału nauki, w 1954 r.

W poszczególnych gałęziach nauki zastosowanie materializmu dialektycznego dało już konkretne osiągnięcia. Za najważniejsze z nich należy uznać: w matematyce prace Gy. Alexitsa, I. Fenyő oraz A. Rényi; w fizyce prace L. Jánossyego, który się rozprawił z idealistycznymi kierunkami mechaniki kwantów; w dziedzinie doświadczeń biologicznych oparcia na fizjologii pawłowowskiej dokonali: K. Lissak i G. Hetény. Oryginalnych prac filozoficznych z dziedziny materializmu historycznego właściwie nie ma dotychczas na Węgrzech. Do prób zaliczyć można pracę Erika Molnára — *Poprzednicy materializmu historycznego* (Szikra 1952) oraz artykuł Ernő Havasa — *Niektóre zagadnienia bazy i nadbudowy w węgierskiej demokracji ludowej*, który wyszedł w „Roczniku Filozoficznym“.

Olbrzymie zainteresowanie wzbudziła praca Stalina o językoznawstwie. Osiągnięciami poszczególnych gałęzi nauk z punktu widzenia zmiany światopoglądu nie można się na tym miejscu zająć — stwierdził Fogarasi — gdyż przerosłyby to ramy artykułu. „Możemy tylko powtórzyć i zilustrować przy-

¹ Patrz „Nauka Polska“, 1953, nr 2, art. B. Suchodolskiego.

kładami — pisze autor — że prawie nie istnieje taka gałąź nauki, która, choć nieraz nieśmiało, to jednak nie ukazałaby w ogólnych formach materializmu dialektycznego i historycznego. Przed rokiem 1949 systematyczna, planowa, kolektywna i badawcza praca nie była do pomyslenia, a o publikacjach literaturoznawczych zaledwie możemy wspomnieć, wobec czego zamiast przedstawiać obraz rozwoju w ciągu lat 10 musimy się ograniczyć i mówić o osiągnięciach z okresu ostatnich pięciu lat. O wstępnych poczynaniach, pierwszych krokach, pierwszych zamierzeniach i osiągnięciach świadczą badania etnograficzne, archeologiczne oraz wyniki, do których doszły: historia sztuki, pedagogika i psychologia. Za charakterystyczny i raczej zdrowy objaw należy uznać fakt, że nasi obecni badacze przechodzą z raczej deklaratywnego stanowiska marksizmu na stosowanie marksizmu historycznego w konkretnych kwestiach (historia starożytna, filologia klasyczna, pedagogika). Opanowanie procesu metodologicznego dokonuje się pośród wielkich trudności, wymaga pokonania głęboko zakorzenionych metod pozytywistycznych, ograniczających się do pilnego zbierania materiałów i dokumentów empirycznych. Ale jeśli nawet dotychczasowe osiągnięcia nie odpowiadają w dostateczny sposób tempu rozwoju społecznego ludowej demokracji i postawionym sobie wymaganiom, to jednak nie wolno nigdy zapominać, że w stosunku do stanu sprzed 1945 r. zaszyły decydujące zmiany w położeniu każdej gałęzi nauki“.

*

Nauka węgierska może się poszczycić wieloma pozytywnymi osiągnięciami w okresie minionego dziesięciolecia. Słusznie wyrażają z tego powodu dumę prezes Rusznyák we wstępie i B. Fogarasi w zakończeniu *Sprawozdania*. Wydaje się, że nauka na Węgrzech, tak jak i w innych krajach demokracji ludowej, nigdy jeszcze dotąd nie miała tak świetnych warunków rozwoju jak obecnie.

Jak wynika ze *Sprawozdania*, tempo rozwoju nauki było intensywniejsze raczej w ostatnim pięcioleciu aniżeli w pierwszym z powodu reorganizacji, jaką przeszła Węgierska Akademia Nauk, zanim zaczęła działać w swej obecnej formie. Wpływ WAN na naukę potwierdza tezę o kierowniczej roli Akademii Nauk.

Sprawozdanie WAN ogranicza się przeważnie do pokazania pozytywnych rezultatów, rzadko spotykamy się z niedociągnięciami i błędami, a jeszcze mniej z poszukiwaniem źródeł takiego stanu rzeczy. Nie możemy zapominać, że *Sprawozdanie* ukazało się w chwili uroczystej, jubileuszowej, z okazji dziesięciolecia istnienia Demokratycznej Republiki Węgierskiej. W takim momencie należy pokazać szczytowe wyniki, pozostawiając krytykę na inną okazję. Ale nawet jeśli założymy tę jednostronność, to podsumowanie nasuwa nam wniosek, że nauka na Węgrzech włączyła się do ogólnego planu gospodarki narodowej, że dążyła do tego, aby przez najściślejszą współpracę zaplanować i rozwinąć zasadę łączności między teorią a praktyką i w ten sposób podnieść dobrobyt narodu. W tym okresie przeobrażenia kraju miały najwięcej do powiedzenia nauki o charakterze technicznym. Poważnym brakiem *Sprawozdania* jest fakt, że o rozwoju i osiągnięciach nauk humanistycznych

w ogóle nie ma relacji z tak ważnych dyscyplin, jak: pedagogika, historia sztuki, archeologia, etnografia, prawo i ekonomia. Za to prócz techniki, również w rolnictwie, medycynie i chemii osiągnęli Węgrzy wiele konkretnych wyników².

Helena Csorba

Douglas Guthrie, *A History of Medicine*. Thomas Nelson and Sons LTD London, Edinburgh, Paris, Melbourne, Toronto and New York 1945, reprinted 1945, 1946, 1947 (s. 448, ryc. 72).

W przygotowaniu publikacji przez autora wzięło udział wiele osób spośród znawców nauki o książce Narodowej Biblioteki Szkocji, bibliotek uniwersyteckich Edynburga, Glasgowa, król. Kolegium lekarzy i chirurgów w Edynburgu i innych.

Przedmiotem książki są dzieje medycyny od jej powstania. Na końcu każdego z 20 bogato ilustrowanych rozdziałów umieszczono spis lektury uzupełniającej. Na końcu książki znajduje się bibliografia dziejów medycyny; z podręczników polskich wymieniona *Historia medycyny* Wł. Szumowskiego.

Okres prehistoryczny wraz z medycyną antyczną obejmuje pierwszych pięć rozdziałów: pierwotne pojęcie choroby, problem śmierci, prehistoryczna trepanacja czaszki, medycyna domowa albo ludowa, początki praktyki lekarskiej, Babilonia, Indie, Chiny, wczesna medycyna grecka, medycyna hippokratesowska, aleksandryjska i rzymska. W dwóch dalszych rozdziałach omówiona jest medycyna średniowieczna: medycyna arabska, Szkoła salernitańska, Montpellier, Bolonia, Padwa, Roger Bacon, Albert Wielki, angielscy i niemieccy chirurdzy, czarna śmierć, średniowieczne szpitale, herbarze lekarskie. Medycynę renesansową obejmują rozdziały 8 — 9: Leonardo da Vinci, anatomia, A. Vesalius, krążenie płucne, Fallopius Eustachy, Ambroży Paré i chirurgia, litotomiści, chirurgia we Włoszech, Niemczech, Paracelsus, początki syfilisu, pierwsze epidemie, lekarskie szkoły angielskie, Oxford, Cambridge, pierwsze książki lekarskie w Anglii, pediatria w Anglii. Wiek XVII w medycynie przedstawiony jest w rozdziałach 10 — 11: odkrycie krążenia krwi, początki mikroskopu, początki medycyny klinicznej w Anglii, nawrót do Hippokratesa, Tomasz Sydenham. Medycynie XVIII wieku poświęcone są dwa dalsze rozdziały: animizm, witalizm, Boerhave i jego uczniowie, Szkoła w Viennie, w Leydzie, w Edynburgu, fundacja Szkoły w Edynburgu, medycyna wojskowa i morska, Jan Hunter i jego uczniowie, odporność i szczepienie, Edward Jenner, perkusja i auskultacja, zdrowie publiczne i higiena, mesmeryzm, frenologia. Rozdziały 14 — 19 obejmują medycynę XIX wieku, omówiono tu: rozwój fizjologii i fizyki, pionierzy brytyjskiej fizjologii, Claude Bernard, patologia i bakteriologia, lekarze londyńscy i Edynburga, medycyna w Dublinie, Paryżu, Viennie, początki medycyny w Ameryce, pierwsza amputacja jajników, dzieje anestezji, chirurdzy londyńscy, Dupuytren, tragedia gorączki po-

² Patrz „Nauka Polska“, 1955, nr 4, art. Tibora Csorby.